

Översättningsteori för praktiker - varför det?

Birgitta Englund Dimitrova
Tolk- och översättarinstitutet
Stockholms universitet

Översättningsteori eller översättningsvetenskap?

- Översättningsteori - läran om hur man ska översätta?
Om hur man (faktiskt) översätter?
- Översättningsvetenskap - det vetenskapliga studiet av
översättning OCH tolkning
 - Vad är det? Hur går det till? Vilken roll spelar
översätta texter i sin kultur? Hur kan man bäst
utbilda översättare? Och många, många fler
frågor...

Återkommande motsatspar i texter om översättning, från Cicero och framåt

- Ord-för-ord eller betydelse-för-betydelse
- Trogen/ordagrann/litteral eller fri
- Form eller betydelse

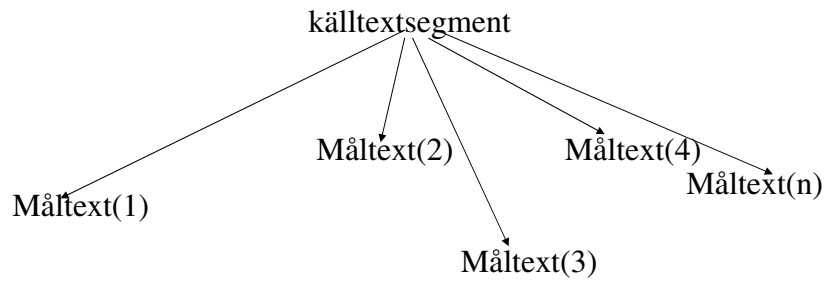

Ett klassiskt citat om två huvudsakliga översättningsprinciper

- “Entweder der Uebersetzer läßt den Schriftsteller möglichst in Ruhe, und bewegt den Leser ihm entgegen; oder er läßt den Leser möglichst in Ruhe und bewegt den Schriftsteller ihm entgegen.”
[Schleiermacher, 'Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens', 1813.](#)

Att översätta är att välja!

Hur kan man översätta från engelska till svenska...

no smoking

Ja om det står så här...

NO SMOKING

...så kanske det kan bli så här...

- Ingen rökning
- Ej rökning
- Rökning förbjuden
- Rökning ej tillåten
- Ej rökare
- Rök ej här
- Rök ej här, tack
- Var vänlig rök ej här
- Tack för att ni inte röker här
- Rökning tillåten endast på markerade platser
- Rökrum finns på plan 7
- ?? Rökning skadar allvarligt din hälsa och passiv rökning utgör en hälsofara för din omgivning

NO SMOKING

- Är detta en översättning?

Men om det står så här...?

The label also aims to support the **no-smoking** campaign.

It aims to spread the message that music is your energy! No need for smoking and drugs.

...www.nosmokingrecordings.com

...eller så här???

U.N. INSPECTORS SAY THEY'VE FOUND **NO**
"**SMOKING GUN**" IN IRAQ. Chief United Nations
weapons inspector Hans Blix told the U.N. Security
Council Thursday that
...www.pbs.org/newshour/updates/iraq_01-09-03.html

Ja, hur man översätter "no smoking" -
det beror väl på, eller hur!

- Om det är en hel mening/text eller del av mening
- I vilken typ av text det förekommer
- Varför översättningen görs/syftet
- Skillnader mellan källspråk och målspråk: morfologiskt, syntaktiskt och inte minst pragmatiskt

Modern översättningsvetenskap arbetar bland annat med
att försöka förklara varför ett källtextsegment kan
översättas på så många olika sätt...

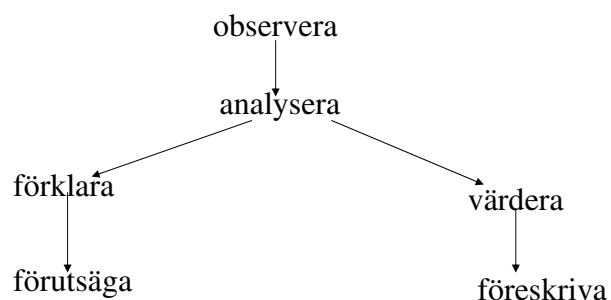

Modern översättningsvetenskap

- En ung disciplin - från 1950-talet och framåt
- Rötter i lingvistik, teologi, litteraturvetenskap -> alltmer tvärvetenskaplig karaktär
- Nära anknuten till utveckling av översättning/tolkning som yrkesverksamhet och till utbildningar till yrkena
- Forskarna har idag ofta egen bakgrund som översättare och/eller tolk

Olika slag av studier - deskription kontra preskription

Utvecklingen har gått

- från en ofta preskriptiv hållning till att understryka betydelsen av **deskriptiva** studier: inte föreskriva, utan beskriva t ex
 - procedurer för ofta återkommande översättningsproblem, t ex metaforer, participkonstruktioner, kulturspecifika begrepp
 - generella drag i översättningen av texter av en viss texttyp
 - hur översättningens syfte, tänkta mottagare etc påverkar vilka översättningslösningar som väljs

Forskning om översättning - översättning som *produkt*

- Jämförelse mellan källtext och måltext: hur har en viss konstruktion översatts i olika typer av texter? Hur kan man översätta ordlekar? etc
- Jämförelse mellan måltext och andra texter på målspråket: skiljer sig turistbroschyrer översatta till svenska från sådana som skrivits direkt på svenska?
- Översatta texters funktion inom målkulturen: vilka texter blir översatta i en viss kultur och varför just de?

Forskning om översättning - översättning som *process*

- Översättarens kognitiva processer och översättningsprocessen: hur sker problemlösning, vilka faser finns det i översättningsprocessen etc.
- Använder ofta metoder som gör det möjligt att följa översättningsprocessen i realtid: t ex introspektion/tänka-högt-protokoll (TAPs) och datorloggning av skrivprocessen

Produktperspektivet: Kulturspecifika begrepp - hur översätts de? Exemplet isterband

1. Meny: Isterband - Stekt fläsk - Bakad potatis - Menu:
Smoked sausage - Bacon - Baked potato
2. Det är isterband, knaperstekt fläsk och bakad potatis - It
is also associated with "isterband" sausage, crispy
bacon and jacket potatoes.
3. Isterband s [kind of] coarsely-ground smoked sausage

Olika tänkbara strategier

- Ordet ges på källspråket
 - Utan morfologisk etc anpassning: isterband
 - Med viss anpassning: (many) isterbands
- Översättning ges
 - Ungefärlig kulturell/funktionell motsvarighet: chorizo (vid översättning till spanska)
 - Av översättaren nyskapat ord, kalk/morfematisk översättning: lard band (???)
 - Annat: lard sausage ??
- Omskrivning/förklaring ges
 - Komponentanalys - kind of coarsely ground smoked sausage
 - Tillägg/klassifierare: isterband sausage
- Generalisering
 - Sausage

Processperspektivet: exemplet processprofiler (baserat på TAPs och skrivloggning)

Finns det olika mönster för hur översättare angriper en översättningsuppgift?

Hur planeras uppgiften, hur läses källtexten innan man börjar skriva ner måltexten, bestäms en övergripande princip, prövas preliminär översättning av fragment?

Hur sker den första nerskrivningen av måltexten: stora eller små sammanhängande "bitar", kontinuerlig revidering eller ej?

Hur ser gransknings-/revideringsfasen ut, vilka aspekter uppmärksammas, görs få eller många revideringar?

Processprofil 1

Utförlig läsning av källtexten/planering av uppgiften,
bestämning av principer och viss problemlösning, inkl
prel. produktion av vissa måltextragment

Relativt kort fas med nerskrivning av första version, skrivs i
ganska långa "bitar"; denna version ses bara som utkast

Lång gransknings-/revideringsfas med många revideringar

Processprofil 2

Läsning av källtexten med utförlig planering, bestämmande
av principer

Relativt lång skrivfas med många revideringar, ofta inom
ramen för en och samma mening: stora "bitar" skrivs
sammanhängande

Relativt lång gransknings-/revideringsfas men få
revideringar görs

Processprofil 3

Utförlig planering, bestämmande av principer. Vissa måltextragment produceras

Relativt lång skrivfas, långa "bitar" skrivs sammanhängande, få revideringar görs; mentalt prövande av olika alternativ, men det som skrivs ner behålls vanligen

Relativt kort gransknings-/revideringsfas där få revideringar görs

Processprofil 4

Kort planeringsfas, källtexten läses inte i sin helhet, men övergripande översättningsprincip bestäms

Lång skrivfas, måltextrer skrivs i korta "bitar", många revideringar görs

Relativt lång gransknings-/revideringsfas, med många revideringar

Vem behöver egentligen översättningsvetenskap och teorier om översättning?

- Praktikern - den enskilda översättaren?
 - Leder teoretisk kunskap till högre kvalitet på arbetet: bättre måltexter, snabbare utförda uppdrag, roligare jobb??
 - Mer betalt??
 - Fördel i kundkontakter??

Är det inte enklare att jobba på som vanligt - det har ju gått bra hittills!

Översättning - gång i svår terräng

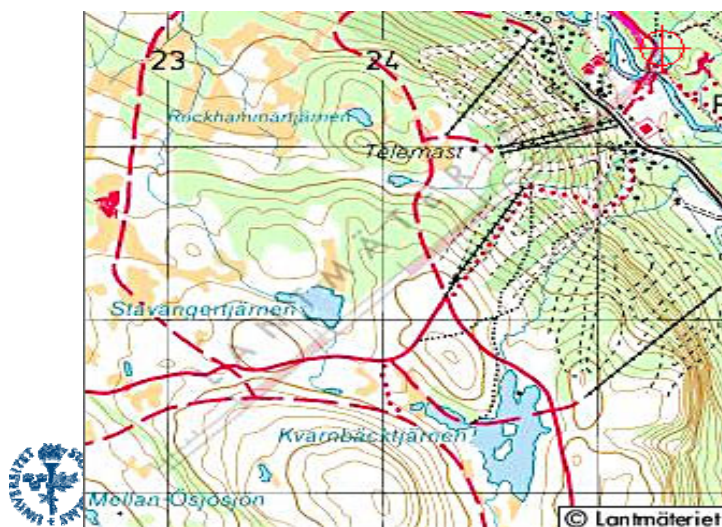

Man lär sig vartefter man går...

- Att det är bättre att gå runt stora stenhögar än att anstränga sig med att klättra
- Att mossan växer på nordsidan av trädstammen - så vet man väderstreck och riktning ungefär
- Att man (kanske) kan simma över en liten tjärn, men är det en stor sjö, så är det bättre att ta sig runt den - även om man inte vet hur stor den är och hur lång tid det tar
- Och om man går i samma terräng varenda dag så är det ju ännu lättare

Men det finns ju sånt som underlättar!

Översättningsvetenskapen

- Kartlägger vad som sker vid översättning
- Visar alltså vad andra översättare har gjort
- Försöker förklara varför de har gjort så
- Tillhandahåller terminologi för översättningsrelevanta begrepp, t ex för diskussion med kolleger, uppdragsgivare
- Kan ge nya idéer och infallsvinklar, ett nytt perspektiv på det egna arbetet som översättare
- Självkänedom: "Jag är OK, du är OK"

Och inte bara för den enskilda praktikern

- **Utbildningarna** behöver den teoretiska grunden
 - Lärarna behöver den för att kunna undervisa på bästa sätt, förklara, bedöma
 - Studenternas inläring av praktiken förstärks genom det teoretiska perspektivet
 - Den vetenskapliga grunden är nödvändig för akademiska utbildningarna
- **Översättarprofessionen:** praktik på teoretisk grund bidrar till att höja yrkeskårens status - ett gemensamt intresse för forskare och praktiker

Men glöm inte att...

... teorin bygger i stor
utsträckning på praktiken och
kan inte finnas utan den

Lite lästips

En lista över svensk översättningsvetenskap i bokform från och med 1986 finns på:

www.tolk.su.se/Birgitta_Englund_Dimitrova/index.html och titta under Dokument

Eller enklare: googla på
svensk översättningsvetenskap!

Listan upptar kring 240 publikationer av svenska forskare (i vid mening): flertalet publikationer med anknytning till svenska som käll- eller målspråk

Tack för mig!

Birgitta.Englund@tolk.su.se

